

2014 február Esszé

Szűts Miklós: Vacsora Levi házában

Egy zárójellel kezdeném. Amikor megkaptam a házi feladatot, hogy a művészet és a hatalom kapcsolatáról beszéljek, az jutott eszembe, ha én ezt a kérdést egy francia, német vagy angol kollégámnak feltenném, alighanem üveges szemmel nézne rám. Mi az, hogy hatalom? Az újkori demokráciában közhatalom van, tehát ennek a szónak ebben a kontextusban nincs értelme. Nekünk persze nagyon családiás, tehát mi értjük, hogy miről beszélnek. 1573. július 18-án Paulo Veronesét a Velencei Szentszék elő idézték az Utolsó vacsora című nagy vihart kavarázó festménye miatt. A kihallgatási jegyzőkönyvből autentikus részletek maradtak fenn. Íme:

- Mivel foglalkozik?
- Különbféle alakokat találok ki és festek meg.
- És azt tudja, miért idéztük a Szentszék elé?
- Nem, uram!
- Elképzelése sincs?
- De, nagyon is van elképzelésem.
- Akkor mondja el, ön szerint miért idéztük ide?

(Kicsiny zárójel. Már 1573-ban is bevált módszernek tűnik ez a kihallgatási technika, nem? Mondja el, ön szerint miért idéztük ide? Ön szerint mit követett el? Vádolja meg saját magát, aztán majd mi még hozzátesszük a miénket. Tehát akkor mondja el maga, Veronese, miért?)

– Ahogy a San Giovanni e Paolo konvent priorjától, a nagytiszteletű atyától tudom, akinek nevét, sajnós, nem ismerem, a nagyméltóságú urak azt rendelték el, hogy a képre a kutya helyett egy Magdaléna-figurát festessen velem a prior. Erre én azt válaszoltam, hogy boldogan megteszek mindent, ami a magam és a festményem becsülete érdekében szükséges, de számos okból, melyet, ha arra lehetőséget kapok, bármikor szívesen kifejtek, nem látom be, hogyan illene a képre Magdaléna alakja.

- Miféle kép az, amiről beszél?
- Az utolsó vacsorát ábrázolja, amelyet Jézus Krisztus Simon házában költött el apostolai társaságában.
- Az Urunk vacsoráját ábrázoló képre más alakokat is festett?

– Igen, uram.

– Mondja el, hány alak szerepel a képen, és részletezze, mit csinálnak!

(Mellesleg megszámloltam, a központi szcénén kívül 32 figura van rajta, de ezt persze Veronese nem tudta. Tehát Veronese válasza:)

– Szerepel rajta a fogadó tulajdonosa, Simon, rajta kívül más olyan alakok is a képre kerültek, akikről úgy képzeltem, hogy saját kedvtelésükre jöttek oda megnézni, mi történik. Számos figurára már nem is emlékszem, mivel elég régen festettem.

– A San Giovanni e Paolo számára készült képen mi a szerepe a vérző orrú férfinak?

– Olyan szolgát akartam megfesteni, akinek valamilyen baleset következtében vérzik az orra.

– És mi a szerepe a német ruházatú fegyvereseknek, akik mind alabárdot tartanak a kezükben?

– Ezt hosszabban tudom csak kifejteni.

– Fejtse ki hosszabban!

– Nekünk, festőknek, ugyanolyan jogosítványunk van, mint a költőknek és az udvari bolondoknak, és ez mutatkozik meg a két alabárdos figurájában, a közelben ülnek a lépcsőn, és az egyik eszik, a másik iszik. Azért vannak ott, hogy alkalmasint kéznél legyenek, ami számomra helyénvalónak tűnt, mert annak alapján, amit tudok róla, a ház gazdája nagy hatalmú, tehetős ember, vagyis lehettek ilyen szolgálói.

– És a bohócruhás ember, akinek papagáj ül a csuklóján, mi célból került a vászonra?

– Szokásos díszítőelem.

– Kapott felhatalmazást arra, hogy németeket, bohócokat és más hasonló figurákat fessen a képre?

– Nem, tisztelt uraim, de arra volt felhatalmazásom, hogy a képet saját belátásom szerint díszítem. És mivel nagyméretű képről van szó, úgy találtam, sok alak elfér rajta.

(Egyébként a kép nem tréfa, ötször tizenhárom méter, tehát valóban sok alak elfér rajta.)

– Vajon nem várható-e el, hogy azok a figurák, melyeket maguk festők festményeiken vagy képeiken díszítésképpen ábrázolnak, a tárgyhoz és a főalakhoz illőek, annak megfelelőek legyenek? Vagy a festő saját tetszése szerint odakenhet bármit, ami eszébe jut, minden kritika és megfontolás nélkül?

– A legjobb belátásom és a tehetségem szerint festem a képeimet.

– Ön szerint az a legjobb, ha Urunk utolsó vacsorájának ábrázolásán bohócok, részegek, németek, törpék és más alantas lények szerepelnek?

– Nem, tisztelt uraim.

– Tudja-e, hogy Németországban, de másutt is, ahol elharapódzott az eretnokség, szokásba jött, hogy trágár képekkel és hasonló dolgokkal gúnyolják, sértegetik és ócsárolják a szent kato-

likus egyházat, hogy hamis tanaikat terjesszék az ostoba és tudatlan nép körében?

(Itt sajnos egy kis részlet kimarad.)

– Nagyméltóságú urak! Nem akarom védeni a képet, de úgy gondoltam, helyesen cselekszem, bár sok mindent nem vettem tekintetbe, senkit nem akartam összezavarni, ami abból is kiteszik, hogy a bohócfigurák az Urunkat ábrázoló részen kívül helyezkednek el a képen.

Nos, miután mindezeket megtárgyalták, a bíróság kihirdette ítéletét, mely szerint a figyelmeztéstől számított három hónapon belül Veronese köteles kijavítani és átfesteni a képet. A Szentszék véleménye és döntése értelmében ennek költsége a festőt terheli, és a javítás elmulasztása esetén a Szentszék által kiszabott büntetést végrehajtják rajta. Emlékezetem szerint 600 aranydukátot kellett volna leperkálnia. A mester végül egyszerű megoldást választott, átkeresztelte a képet, és azóta Vacsora Lévi házában címen ismerjük. Évtizedek óta őrzöm ezt a jegyzőkönyvet mint a hatalom és az alkotó ember közti dialógus lehetetlenségének remek példáját. Veronese akkor már pályája csúcsán levő jelentős és divatos festő. Az fölfejtethetetlen a szövegből, hogy tréfált volna hallgatóival. Egy ilyen kihallgatásnak azért komoly tétje volt, az inkvizíció soha nem volt tréfa. Beidéztek és figyelmeztették. Fontos művész vagy, sokan elismernek, komoly megrendeléseket kapsz, de azért tudd, hogy hol a határ. Az inkvizítoroknak egyébként a saját szempontjukból igazuk lehetett. A rendre felügyelő hatóságnak fontos, hogy a Krisztus utolsó vacsorájáról szóló kép tényleg Krisztus utolsó vacsorájáról szóljon. Azzal ne marhászkodjon senki. Csakhogy itt kicsit nagyobb szabású a marhászkodás. Ez a gyönyörűsége, expresszív hedonizmus. Ma már eldönthetetlen, hogy Veronese értette-e egyáltalán a kérdést, vagy csak úgy tett, mint aki nem érti. Ha az eredeti címmel, mint Utolsó vacsorát szemléljük Veronese hatalmas pannóját, azt kell mondjuk, természetesen nem voltak buták az inkvizítorok. Pontosan megérezték a dolog lényegét, azt, hogy ez a kép nem a transzcendenciáról szól. Veronese szabadsága szétfeszíti a dogmákat. Ezen a képen sok minden történik, csak misztikum nincs rajta egy szemernyi sem. Rendkívül eseménydús, káprázatosan gazdag minden részlete, feszesen komponálva. A hármastagolású szimmetrikus architektúrával Veronese annyit még megtesz, hogy a központi figurával és az oldalsó két korlással egyaránt a középen ülő Krisztus felé vezeti a tekintetet. A kép igazi dinamikáját mégiscsak a kép két oldalsó része adja meg. Az ottani mozgalmasság történészek vonzzák a tekintetünket, noha ezeknek a mellérendelt eseményeknek a tényleges utolsó vacsorához aztán a világon semmi közük nincsen. Szó sincs arról, hogy mutatok egy szűk utat, azon induljatok el, és ott megtaláljátok az Istent. Amit a Veronese-festményen látunk, az egy fergeteges lakoma, minden bizoronyal remek mulatság. Mindenki el van foglalva a szomszédjával, boldogan eszik-iszik, cseveg. Itt zajlana éppen az eucharisztia őseseménye? Nemigen. Itt finom vacsora van, remek mulatság. Az élet szép és gazdag, semmiben nem szűkölködünk. Itt már és még tombol a reneszánsz minden csapongó életszeretetével és szertelenségével. A Szentszék szigorú szakemberei jogosan érezhették, hogy a művészet szerepe riasztó változásokon esik át hamarosan, elveszti a liturgia közvetlen kiszolgálójának illusztrációs szerepét, és hamarosan, egy évszázad sem telik bele, a szerzői mű, a karteziánusi én megjelenésével végképp önálló útra tér. Hiába szeretné a mindenkori hatalom, a művészet soha többé nem lesz már az ideológiák engedelmes szolgálóleánya. Az ideológiai válaszok támogatása helyett ugyanis a modernitásban a művészet feladata a kérdések megfogalmazása lesz, pontosan azoknak a kérdéseknek a megfogalmazása, amelyekre az éppen uralkodó ideológiáktól nem kapott kielégítő választ. A hatalomnak, a többségnek szükségszerűen csak kész válaszai vannak, a múlt tapasztalataiból leszűrt válaszok, míg a művészet kérdéseivel mindig az ismeretlen orvosolja. Ezért aztán a többségnek, a mindenkori hatalomnak nem is lehet más szerepe, mint hogy segítse, lehetőségei szerint támogassa a kérdezőt. Csúfos kudarcra van ítélve minden olyan hatalom, amelyik azt képzelet, hogy saját ideológiájának kritikátlan támogatására

megvásárolhatja vagy megfélemlítéssel hazugságokra kényszerítheti a művészetet.

Befejezésül és kicsit feloldásul mutatnék még néhány példát. Nem Magyarországról, hanem a távoli Észak-Koreából, hogy hová is juthat kéz a kézben a diktatórikus hatalom és a művészet, ha az alkotókat erővel, megfélemlítéssel az ideológia szolgálatába állítják. 2010-ben Bécsben, a Museum für angewandte Kunstban hatalmas reprezentatív kiállítást rendeztek: Virágok Kim Ir Szennek – Művészet és építészet a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban címmel. Mostanság már Kim Ir Szen unokája eteti fel kutyákkal a rokonságot...

Kapcsolódó írások:

1. **Szüts Miklós: deske.hu** Szüts Miklós: deske.hu Aulich Art Galéria kiállítása, 2007. november...
2. **Kürti Emese: Szüts Miklós képeiről** Van valami egészen abszurd abban, hogy valaki a huszonegyedik században...

Cimkék: **hatalom és kultúra**, **Szüts Miklós**